هاوەڵان و

خەلیفەکانی ڕاشیدین

بناسە رضي الله عنهم

م . قاسم محمد

هاوەڵان و خەلیفەکانی ڕاشیدین بناسە

رضي الله عنهم

بسم الله الرحمن الرحیم

ناوی نامیلکە: هاوەڵان و خەلیفەکانی ڕاشیدین بناسە ﷺ .

بابـــەت : ئایینی

نووسینی: م: قاسم محمد

چاپـی : یەکەم

ســـاڵی: ١٤٣٤هـ - ٢٠١٣م

تـیـــراژ : ٥٠٠٠ دانە

مۆبایـل : ٠٧٥٠٧٨٦٦٩٣٩

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان
ژمارەی سپاردنی (٧٦٥) ی ساڵی (٢٠١٣) ی پێدراوە.

Tenūs

لە چاپکراوەکانی **تێنووس**

بۆ چاپەمەنی و کارتۆگرافیك

00964 750 460 8374
E-mail: hoshyarmm@yahoo.co.uk

بسم الله الرحمن الرحيم

پێشەکی

الحمد لله ربّ العالمين ، والصَّلاة والسَّلام على سيّد الأوّلين والآخرين سيّدنا محمد وعلى آله وصحبه أجمعين .

موسوڵمانی بەڕێزو سەنگین :

بێگومان هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەر ﷺ نەك هەموویان بەڵکو هەر یەکەیان شایستەی ئەوەن چەندەها کتێبیان لەسەر بنووسرێ ، (سوپاس بۆ خوا) زانایانی ئیسلام لەم بوارەدا کەمتەرخەمیان نەکردووە، بەلاَم زۆربەی موسوڵمانان کتێبی دوورو درێژ ناخوێننەوە. بۆیە بەپێویستم زانی نامیلکەیەکی زۆر کورت و پوخت بنووسم تاوەکو موسوڵمانان هەڵوێستی خۆیان بەرامبەر هاوسەرو هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبەر ﷺ بزانن ، هەروەها دڵۆپێك لە دەریای ژیانی خەلیفەکانی ڕاشیدین شارەزابن . لەبەر ڕۆشنایی تیشکی قورئان و فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ و وتەی زانایانی ڕاستەقینەی ئیسلام ، تاوەکو نەکەونە ژێر کاریگەری ناحەزانی ئیسلام .

ئەمڕۆش لەم سەردەمەدا (سوپاس بۆخوا) موسوڵمانان وریا بوونەتەوە، بەتایبەتی چینی ڕۆشنبیران و گەنجان لەدەوری ئیسلامەکەیان

کۆبوونەتەوە و پوچەڵی و گەندەڵی بیرو بەرنامەی جگە لە خوایان بۆ دەرکەوتووە ، ئەمەش سەرەتایەکە بۆگەڕانەوەی حوکمی خوا لەسەر زەوی ، إن شاء الله تعالی .

لەکۆتایی داواکارم لەخوای تاك و تەنیا لەگەڵ خۆشەویستمان و نووری چاومان و گەورەمان (محمد) ﷺ و هاوەڵە بەڕێزەکانی کۆمان بکاتەوە لەبەهەشتی پان و بەرین ، آمین .

هەولێر

١ / شعبان / ١٤٣٤هـ

١٠ / ٦ / ٢٠١٣ م

(باسی ئەصحابەکانی پێغەمبەر ﷺ)

پێناسـەـ : (صحابة) ئەصحابە :

ئەو موسـولّمانەیە لە کاتی ئیسـلامەتی دا پێغەمبـەری ﷺ لە کاتی پێغەمبەرایەتی دا بەزیندوویی دیتبێ ، یان پێغەمبەر ﷺ ئەوی دیتبێ و بـە موسـولّمانەتیش مردبـێ ، جا ئادەمیزاد بـێ ، یان جنۆکە . (فتح المبین) ل ٢٠١ .

ژمارەی ئەصحابەکان ﵃ :

کە پێغەمبـەر ﷺ وەفاتی کرد ، ژمارەی ئەصحابـەکان (پیاوان و ئافرەتان) ١٢٤,٠٠٠ سەدو بیست و چوار هەزار ئەصحابـە بـوو. (نثر اللآلي ، للسید عبدالحمید الآلوسي) ل ١٤٩ .

ژمارەی ئەصحابەکانی فەرموودەیان ڕیوایەت کردووە :

ئیمام (ابـن الصلاح) دەفەرمویّ : کە پێغەمبـەر ﷺ وەفاتی کرد ، ژمارەی ئەو ئەصحابـانەی کە گوێیان لە پێغەمبـەر ﷺ بـووەو فەرموودەیان لێ ڕیوایەت کردووە (١١٤,٠٠٠) سەدو چواردە هەزار ئەصحابە بووە. (مقدمة علوم الحدیث ، لابن الصلاح) ل ١٤٩ .

پلەو پایەی ئەصحابەکان ﵃ لە قورئانی پیرۆزدا :

خوای گەورە لە قـورئانی پیرۆزدا لە زۆر شـوێن مەدحـی ئەصحابـەکانی پێغەمبەری ﷺ کردووە .

١- خـوای گـەورە دەفـەرمـوێ : ﴿ مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ ۖ تَرَىٰهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِّنَ ٱللَّهِ وَرِضْوَٰنًا ۖ سِيمَاهُمْ فِى وُجُوهِهِم مِّنْ أَثَرِ ٱلسُّجُودِ ... ﴾ الفتح: ٢٩ ،

واتـە: (محمد پێغەمبـەری خوایە، ئەو ئیماندارانەش کە لەگەڵیدان بەرامبەر بێ باوەڕان توندو تیژن و لە نێوان خۆیاندا بە بەزەیین، دەیان بینی لە ڕوکووع و سوجدە بردن دان (واتە: بەزۆری خەریکی نوێژکردنن) داوای فەزڵ و ڕەزامەندی خوا دەکەن، نیشـانەیان لەڕوخسـاریاندا دیارە بەهۆی زۆری سوجدە بردنیانەوە..) .

٢- خـوای گـەورە دەفـەرمـوێ ﴿ .. رَّضِيَ ٱللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا۟ عَنْهُ ... ﴾ التوبة: ١٠٠ ، واتە: (خوا لەوان ڕازییە و ئەوانیش لە خوا ڕازین) .

٣- خوای گەورە دەفەرموێ ﴿ ...وَكُلًّا وَعَدَ ٱللَّهُ ٱلْحُسْنَىٰ ... ﴾ الحدید:١٠، واتە: (خودا بەڵێنی بەهەشتی بە هەموویان داوە) .

مـوسـوڵمـانی خۆشەویسـت : لـەم چـەنـد ئـایـەتـە پـیرۆزانـەدا خـوای پەروەردگار گەورەترین مەدحـی هەموو ئەصحابـەکانی پێغەمبـەری ﷺ کردووە بەبێ جیاوازی .

پلەو پایەی ئەصحابەکان لەچەند فەرموودەیەکی پێغەمبەردا ﷺ :

١- پێغەمبـەر ﷺ فەرموویەتی : (خَيْرُ أُمَّتِي قَرْنِي...) رواه البـخـاري و مسـلم، واتە : (بـاشـترینی ئوممەتم ئـەم سـەدەیەی خـۆمـە...)، واتە :

ئەصحابەکان رضي الله عنهم .

٢-پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (أَكْرِمُوا أَصْحَابِي فَإِنَّهُمْ خِيَارُكُمْ) حديث صحيح رواه أحمد و النسائي و الطبراني ، واتە : ڕێز لە ئەصحابەکانی من بنێن ، چونکە ئەوان باشترینی ئێوەن .

٣- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (...وَأَصْحَابِي أَمَنَةٌ لِأُمَّتِي فَإِذَا ذَهَبَ أَصْحَابِي أَتَى أُمَّتِي مَا يُوعَدُونَ) رواه مسلم ، واتە : (ئەصحابەکانم نیشانەی ئەمن و ئاسایشن بۆ ئوممەتم ، کاتێ ئەصحابەکانم نەمان ئەو کاتە ئەو هەڕەشەیەی لە ئوممەتم کراوە دێتە دی) ، واتە : شوێن هەوەس و ئارەزوو دەکەون .

موسوڵمانی بەڕێز: کاتێ تەماشای قورئانی پیرۆز و فەرموودەکانی پێغەمبەر ﷺ دەکەین ، دەبینین لە دوای پێغەمبەران ئەصحابەکان رضي الله عنهم چاکترین و پاکترین کۆمەڵ و بەندەی خودا بوونە لەسەر زەوی .

عەدالەتی ئەصحابەکان رضي الله عنهم :

ئیمامی (النووی) فەرموویەتی: زانایان هەموویان یەکدەنگن لەسەر عەدالەتی هەموو ئەصحابەکان رضي الله عنهم (لەبەر ئەو مەدح و وەسفەیان لە قورئان و فەرموودەی پێغەمبەردا ﷺ کراوە) . (شرح صحيح مسلم) ب١٥ ، ل١٤٥ .

پلەو پایەی هاوەڵی کردنی پێغەمبەر ﷺ :

ئیمامی (النووي) فەرموویەتی :(وَفَضِيلَةُ الصُحْبَةِ وَلَوْ لَحْظَةً لا يُوا زِنُهَا عَمَلٌ وَلا تُنَالُ دَرَجَتُهَا بِشَيءٍ...) (شرح صحيح مسلم) ب١٦، ل٣١٠، واتە: (پلەی هاوەڵی کردنی پێغەمبەر ﷺ ئەگەر ساتێکیش بێت ، هیچ کارو کردەوەیەك نایگاتێ ، وە ئەم پلەیەش بە هیچ شتێك بەدەست نایەت...) ،واتە: پلەی دیتنی پێغەمبەر ﷺ .

هەڵوێستمان لە بەرامبەر ئەصحابەکانی پێغەمبەردا ﷺ :

ئیمامی (الطحاوي) لە کتێبی (العقیدة الطحاویة) فەرموویەتی :

(وَنُحِبُّ أَصْحَابَ رَسُولِ اللهِ ﷺ) ئێمەی (أهل السنة) گشت ئەصحابەکانی پێغەمبەرمان خۆش دەوێت ، (وَلا نُفرِطُ فِي حُبِّ أَحَدٍ مِنْهُمْ) لە خۆشویستنی هیچ ئەصحابەیەك لە سنوور دەرناچین (وَلا نَتَبَرَّأُ مِنْ أَحَدٍ مِنْهُمْ) دژایەتی هیچ ئەصحابەیەك ناکەین (وَنُبْغِضُ مَنْ يُبْغِضُهُمْ) ئێمەی (أهل السّنة) ڕقمان لەو کەسەیە کە ڕقی لە ئەصحابەکان بێت (وَبِغَيْرِ الْخَيْرِ يَذْكُرُهُمْ) وە بە خراپە باسیان دەکا (وَلا نَذْكُرُهُمْ إلاَّ بِخَيْرٍ) باسی ئەصحابەکان ناکەین تەنها بە چاکە نەبێ ، چونکە پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (إِذَا ذُكِرَ أَصْحَابِي فَأَمْسِكُوا) حدیث صحیح رواه النسائي و الطبراني ، واتە : کاتێ باسی ئەصحابەکانم کرا بە خراپە ، ئێوە دەمی خۆتان بگرن .

ئیمامی (النووی) فەرموویەتی :

ئەصحابەکان لەکاتی تەنگانەو پێویستی دا بۆ بونیاتنانی ئەم ئایینە پیرۆزە گیان و ماڵیان بەخشیوە، بەگیان و ماڵ (جهاد) یان کردووەو یارمەتی پێغەمبەریان ﷺ داوە، کەوابوو : جارێکی تر ئەم سەربەرزی یە بەدەست کەسی تر ناکەوێت . (شرح صحیح مسلم) ب ١٦، ل ٣١٠ .

چەند فەرموودەیەکی پێغەمبەر ﷺ دەربارەی جنێو دان و قسە گوتن بە ئەصحابەکان رضي الله عنهم :

١- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (لا تَسُبُّوا أَحَداً مِنْ أَصْحابي...) ، رواه مسلم ، واتە: (ئێوە جنێو بە هیچ ئەصحابەیەکی من مەدەن....) .

٢ - پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (اللّهَ اللّهَ في أَصْحابي لا تَتَّخِذوهُمْ غَرَضاً بَعْدِي...) ، رواه أحمد و الترمذي و أبو نعيم في الحلية ، واتە : (لە خوا بترسن ، لە خوا بترسن دەربارەی ئەصحابەکانی من ، لە دوای من مەیانکەنە تانەو تەشەرونەکەن قسەیان پێ بڵێن) .

٣ - پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (مَنْ سَبَّ أَصْحابي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللّهِ وَالْمَلائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ) ، رواه أحمد والطبراني وأبو نعيم في الحلية وابن أبي عاصم في شرح السنة بسند صحيح ، واتە : (هەر کەسێك جنێو بە ئەصحابەکانی من بدات ، لە عنەتی خودا و فریشتەکان و هەموو خەڵکی لەسەر بێت) .

موسوڵمانی بەڕێز : ئەگەر تەماشای ئەم فەرموودانە بکەین، دەبینین پێغەمبەر ﷺ لەعنەت و هەڕەشەی توندی کردووە لەو کەسانەی تانەو تەشەرو جنێو بە ئەصحابەکان دەدەن.

حوکمی جنێودان و قسە گوتن بە ئەصحابەکان رضي الله عنهم :

زۆربەی زانایانی ئیسلام فەرموویانە : جنێودان بە ئەصحابەکان یەکێکە لە گوناهە گەورەکان، واتە: هەر کەسێك جنێو بە ئەصحابەکان بدات ئەو کەسە (فاسق) و گومڕایە. (شرح صحيح مسلم) ب١٦، ل ٣٠٩ و (القام الحجر) ل ١٠٦.

بەڵام لە فەرموودەیەکی مەزهەبی ئیمامی (الشافعي) دا هاتووە: هەر کەسێك جنێو بدات بە ئیمامی (ابوبکر) و ئیمامی (عمر) (رضي اللّهُ عنهما) کافر دەبێ. (الصواعق المحرقة) ل٣١٣ و (اعانة الطالبين) ب ٤ ، ل١٣٥ و (القام الحجر) ل ١٩٦ .

هەروەها فەرموودەی هەڵبژاردە لە ڕووی فەتواوە لە مەزهەبی ئیمامی (الحنفی) دا: هەر کەسێك جنێو بدات بە ئیمامی (ابوبکر) و ئیمامی (عمر) (رضي اللّه عنهما) کافر دەبێ. (رد المحتار على الدر المختار) ب ٦، ل ٣٧٦.

ئەمەی ڕابردوو دەربارەی ئیمامی (ابوبکر) و ئیمامی (عمر) بوو (رضي اللّه عنهما)، چونکە لە فەرموودەیەکی مەزهەبی ئیمامی

(الشافعي) دا هاتووە: هەر کەسێك جنێو بدات بە ئیمامی (عثمان) و ئیمامی (علی) (رضي اللّه عنهما) ئەویش کافر دەبێ . (الصواعق المحرقة) ل٣١٣ و (اعانة الطالبين) ب٤ ، ل١٣٥ و (القام الحجر) ل ٢٠٠ .

هەروەها لە بارەی ئەصحابەکانی تریش چەند زانایەکی ئیسلام فەرموویانە: هەر کەسێك جنێو بدات بە ئەصحابەکان و تانەو تەشەریان لێ بدات ، ئەویش کافر دەبێ .

لە کتێبی (الخلفاء الراشدون) د. مصطفى مراد لاپەڕە (٨٢١-٨٢٢) ناوی ئەو زانایانەو بەڵگەکانیانی هێناوەتەوە ، کە دەڵێن : هەر کەسێك جنێو بە ئەصحابەکان بدات ، یان ڕقی لە ئەصحابەکان ببێتەوە ئەوە کافر دەبێ .

(باسی هاوسەرەکانی پێغەمبەر ﷺ)

بزانە : هاوسەرەکانی پێغەمبەر ﷺ پێیان ئەگوترێ (أُمَّهَاتُ الْمُؤمِنِينَ) واتە: (دایکانی ئیمانداران)، خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿ ٱلنَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِٱلْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ ۖ وَأَزْوَٰجُهُۥٓ أُمَّهَٰتُهُمْ ﴾ الأحزاب : ٦، واتە: پێغەمبەر ﷺ لە پێشترە بۆ ئیمانداران لە نەفسی خۆیان وە هاوسەرەکانی پێغەمبەر ﷺ دایکی ئیماندارانن) .

بزانە: خێزانە بەڕێزەکانی پێغەمبەر ﷺ پلەو پایەی تایبەتیان هەیە، لەلای خوای گەورەو هەم لەلای پێغەمبەر ﷺ وهەم لەلای بڕواداران.

١- خوای گەورە دەفەرموێ : ﴿ إِنَّمَا يُرِيدُ ٱللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ ٱلرِّجْسَ أَهْلَ ٱلْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴾ الأحزاب:٣٣، واتە: (بەڕاستی خوا دەیەوێ هەموو جۆرە پیسی و گوناهێك لە ئێوە دوور بخاتەوە ئەی ئال و بەیتی پێغەمبەر ﷺ ، وە پاك و خاوێنتان بكاتەوە بە تەواوی) .

٢- خوای گەورە دەربارەی خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ دەفەرموێ : ﴿ يَٰنِسَآءَ ٱلنَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ ٱلنِّسَآءِ ﴾ الأحزاب: ٣٢ ، واتە : (ئەی هاوسەرانی پێغەمبەر ﷺ ئێوە وەك هیچ كام لە ئافرەتانی تر نین) ، واتە: پلەو پایەتان زۆر بەرزترە .

هەروەها پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (... أُذَكِّرُكُمُ اللّهَ فِي أَهْلِ بَيْتِي ثَلاثاً) رواه مسلم ، واتە: (سێ جار فەرمووی ، خواتان بەبیردێنمەوە

دەربـــارەی خێزانەکانی من و کەس و کاری من) ، (واتە: لەخوا بترســـن ڕێزیان لێ بنێن و بێ ڕێزیان بەرامبەر مەکەن) .

بزانە: (أهل البيت) واتە: خانەوادەو کەس و کاری پێغەمبـەر ﷺ . بـە بـەڵگەی قـورئانی پیرۆز لە سـورەتی (الأحـزاب : ٣٣) ، کە پێشـتر تەفسیرمان کرد ، وە هەروەها بە فەرموودەی (صحيح)ی پێغەمبەر ﷺ ، کە ئیمامی (مسـلم) ڕیوایەتی کردووە ، خێزانەکـانی پێغەمـبـەر ﷺ لە (أهل البيت) ن . (تفسـير ابن كثير) الأحـزاب : ٣٣ و (شـرح صحـيح مسلم) ، ب١٥، ل١٧٥ .

حوکمی جنێودان و قسەگوتن بە خێزانەکانی پێغەمبەر ﷺ :

١- حـوکمـی جنێودان وقسـەگوتن بـە دایکی ئیمانداران (عائشـة) رضي اللـه عنها:

بە (إجماع) واتە: یەکدەنگی زانایانی ئیسلام : هەر کەسێك تۆمەتی داوێن پیسی بداتە پاڵ دایکی ئیمانداران خاتوو (عائشة) (رضي اللـه عنها) ، یان گومانی لەداوێن پاکی ئەو هەبـێت ، ئەوە کافر دەبـێت و لە ئیسـلام دەچێـتە دەرەوە ، لەبەر ئـەوەی قورئـانی پـیرۆزی بەدرۆ خسـتۆتەوە ، چونکە خوای گەورە لە سورەتی (النور): ١١-٢٦ ، باسـی بـەڕائـەت و پـاکی دایـکمـان (عائشـة) ی (رضي اللـه عنـها) کردووە. (تفسـير القرطبـي) النور : ١٧و (تفسير ابن كثير) الـنور : ٢٣ و (شـرح صحيـح

مسلم) ب ١٧ ل ١١٦ .

ئیمامی (السبـکی) فەرموویەتی: خاتوو (عائشـــة) (رضي اللّـه عنها) خێزانی پێغەمبـەرە ﷺ، تۆمەت خستنە پاڵی مانای تۆمەت خستنە پاڵ پێغەمبەرو ﷺ شکاندنی ئابـڕووی پـێغەمبـەرە ﷺ ئەمـەش بۆ خـۆی کوفرە (فتاوی السبکي) ب ٢، ل ٥٩٢ .

٢- حوکمی جنێودان و قسەگوتن بە خێزانەکانی تری پێغەمبەر ﷺ :

ئیمام (ابن کثیر) لەبـــارەی تۆمەتی داوێن پیســی دانە پاڵ خێزانەکانی تری پێغەمبـــەر ﷺ دەفەرموێ : ڕاســـترینیان ئەمەیە: هەر کەســێك تۆمەتی داوێن پیســی بـــداتە پاڵ خێزانەکانی تری پێغەمبـــەر ﷺ کافر دەبـێت ، هەروەها (ابـن عبـــاس) (رضي اللّـه عنهما) دەفەرموێ : ئەم جۆرە جنێودانە ئازاردانی زۆری پێغەمبـــــەری ﷺ تێدایە و هەم تانەو تەشەردانە لە ئابڕووی پێـغەمبـەر ﷺ . (تفسـیر ابن کثیر) النـور: ٢٣ و (الخلفاء الراشدون) د. مصطفی مراد ، ل٨١٧ .

باسی (الْعَشَرَةُ الْمُبَشَّرَةُ)

العَشَرَةُ المُبَشَّرَةُ : دە ئەصحابەکانی موژدە پێدراو بە بەهەشت :

ئەو دە ئەصحابەن کە هەر لە دونیادا پێغەمبەر ﷺ ناوی هێناون و موژدەی بەهەشتی پێداون و فەرموویەتی : (عَشَرَةٌ فـي الْجَنَّةِ: أَبو بَكْرٍ فـي الْجَنَّـةِ ، وعُمَرُ في الْجَنَّةِ ، وعُثمَانُ فـي الْجَنَّةِ ، وعَليٌّ في الْجَنَّةِ ... إِلى آخِرِ الْعَشَرَةِ) ، رواه الترمذي وأبو داود بسند صحيح ، واتە: ئەو دە کەسانە دەچنە بەهەشت کە ئەم بەڕێزانەن : (أَبو بَكْر ، عُمَر ، عُثمان ، عَلي ، طَلْحَة ، الزُّبَير ، سَعْدُ بنُ أَبي وَقَّاص ، سَعيدُ بنُ زَيد ، عَبدُ الرحمنِ بنُ عَوف ، أَبُو عُبَيدَةَ بنُ الْجَرّاح) رضي الله عنهم .

ئینجا بزانە: هەموو ئەصحابەکانی پێغەمبەر ﷺ بەهەشتین ، بەڵام لەم فەرموودەیە تەنها ناوی دە ئەصحابەی هێناوە ، تاکو بزاندرێ ئەمانە ڕێزی تایبەتیان هەیەو پلەو پایەیان بەرزترە، (التاج الجامع للأصول) ب ٣ ، ل ٣٤٥.

ڕێزی گەورەیی هاوەڵان رضي الله عنهم :

بزانە: هەر چوار خەلیفەکانی ڕاشیدین لە هەموو ئەصحابەکان گەورەترن - یەك لە دوای یەك - بە گوێرەی ڕێزی (خلافة) ، واتە :

١- ئیمامی (أبوبکر) ٢- ئیمامی (عمر) ٣- ئیمامی (عثمان) ٤- ئیمامی (علي) ، ئینجا شەش موژدە پێدراوەکەی تر کە باسمان

کردن ، ئینجا ئامادەبوانی (بَيْعَةُ الرِّضْوان) ، واتە: پەیمانی لێ ڕازی بوون، کە (١٤٠٠) هەزارو چوار سەد ئەصحابە لە ژێر درەختەکەی (الحديبية) پەیمانیان دا بە پێغەمبەر ﷺ لەسەر جەنگ کردن تا شەهید بوون ، یان سەرکەوتن . (شرح صحيح مسلم) ب ١٥، ل ١٤٤.

وتەی زانایانی ئیسلام لەبارەی هاوەڵانی پێغەمبەر ﷺ :

١- خوای گەورە لە قورئانی پیرۆز لە کۆتایی (سورة الفتح) ، وەسف و مەدحی ئەصحابەکانی پێغەمبەر ﷺ دەکات و لەپاشان دەفەرموێ ﴿ ...لِيَغِيظَ بِهِمُ ٱلْكُفَّارَ ﴾ الفتح: ٢٩ ،واتە: (ئەم وەسف و مەدحە بۆ ئەوەیە ڕق و تووڕەیی کافرەکانی پێ هەڵبستێنێ) ، ئیمامی (مالك) لەم ئایەتە وەری گرتووەو کردویەتیە بەڵگەو دەفەرموێ : هەر کەسێك ڕقی لە ئەصحابەکان ببێتەوە ، بەبەڵگەی ئەم ئایەتە کافرە . (تفسیر ابن کثیر) سورة الفتح :٢٩ وە ئیمام (ابن الحجر الهيتمي) فەرموویەتی: ئەمە وەرگرتنێکی جوانە ئایەتەکەش شاهیدی بۆ دەدەن، وە ئیمامی (الشافعي) ش هەمان ڕاو بۆچوونی هەیە، لەگەڵ کۆمەڵێك لەزانایان (الصواعق المحرقة) ل ٢٥٩.

٢- ئیمامی (الطحاوي) لە کتێبی (العقيدة الطحاوية) فەرموویەتی :
(حُبُّهُمْ دِينٌ وَإِيمانٌ وَإِحْسَانٌ) خۆشویستنی ئەصحابەکان نیشانەی دین و ئیمان و چاکەیە (وَبُغْضُهُمْ كُفْرٌ وَنِفاقٌ وَطُغْيانٌ) ڕق لێبوونەوەی ئەصحابەکان نیشانەی کوفرو دووڕوویی و لە سنوور دەرچوونە .

٣- ئیمام (ابـو زرعة الرازي) كە مامۆسـتای ئیمامی (مسـلم) بـووە، فەرموویەتی :

ئەگەر بینیت كەسێك لە پلەو پایەی ئەصحابـەكانی پێغەمبـەری ﷺ كەم دەكردەوەو تانەو تەشـەری لێ دەدان بـزانە ئەوە زەندیقـە واتە: (بـێ دین)ـە ، چونكە پێغەمبەر ﷺ لای ئێمە حەقە و قورئانیش حەقە ، دیارە قورئان و فەرموودەش لە ڕێگەی ئەصحابەكانەوە گەیشتۆتە ئێمە، لەبـەر ئـەوە هەر كەسـێك تانەو تەشـەریان لێ بـدات ئـەوا دەیـەوێ (قـورئان و سوننەت) پوچەڵ بكاتەوە ، بۆیە بـریندار كردنی سـومعەی ئەصحابـەكان پیشەی زەندیقەكانە (الصواعق المحرقة) ل ٢٦٠ .

٤- ئیمام (ابن حجر الهيتمي) فەرموویەتی:

خـوای گـەورە دەفـەرموێ ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ ﴾ آل عمران : ١١٠ ، واتە: (ئێوە (موسوڵمانان) باشـترین ئوممەتێكن كە بـۆ مرۆڤایەتی پەیداكراون) .

بـزانە: خوای گەورە شـاهێدی داوە كە ئوممەتی پێغەمبـەر ﷺ باشـترین ئوممەتە، هەروەها بە پلەی یەكەم ئەم شاهێدیە ئەصحابـەكانی پێغەمبـەر ﷺ دەگرێتەوە، چونكە پێغەمبـەر ﷺ شـاهێدی داوە بـۆیان و فەرموویەتی : (خَيْرُ أُمَّتِي الْقَرْنُ الَّذِي بُعِثْتُ فِيهِمْ...) رواە مسـلم ، واتـە: (باشـترینی ئوممەتم ئەوانەی ئەو سـەدەیەن كە من لە ناویاندا نێردراوم) .

ئینجا لە پاش شـــــاهێدی دانی خوای پەروەردگار هەر کەســـــێك ئەصحابەکان ﵃ بە باش نەزانێ و بەخراپە باسیان بکات ، ئەوە قسـەی خوای گەورەی بــە ڕاســـت نەزانیوە، هەر کەســـێکیش قســـەی خواو پێغـەمبـەر ﷺ بەڕاســـت نەزانێ ئەوە بـە یـەکدەنگی زانـایـان کـافرە . (الصواعق المحرقة) ٢٥٧ و ٢٥٨.

موسوڵمانی بەڕێزو خۆشەویست :

بەڕاستی چاکی و پاکی هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبـەر ﷺ بەتایبـەتی هەر چوار خەلیفەکانی ڕاشیدین بەڵگەی سەرکەوتوویی پێغەمبەری خوایە ﷺ لە پەروەردەکردن و پێگەیاندنی هاوەڵە بەڕێزەکانی دا ، بە پێچەوانەوەش بە پێچەوانەوەیە ، بۆیە تانەو تەشەر دان لە هاوەڵە بەڕێزەکانی پێغەمبـەر ﷺ بەشێوەیەکی ناڕاستەوخۆ تانەو تەشەر دانیشـە لە پێغەمبـەر ﷺ کە لە بانگەوازەکەی سەرکەوتوو نەبووە .

خەلیفەی یەکەم (أبُـو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ) رضي الله عنه

١- نـاوی (عـبـدالله) ی کوڕی (عـثـمـان) ی کـوڕی (عـامـر) ی قوڕەیشـی یە ، دوو سـاڵ و چەند مانگێك لە دوای ڕووداوی (عام الفيل) لە شـاری مەککە لەدایك بـووە ، نـازنـاوی (الصديق) ـە ، واتـە: ڕاسـتگۆ ، ناسـراو بە (أبوبكر) رضي الله عنه باوکی نـاسـراوبـوو بـە (أبـو قُحـافَة) ، نـاوی دایکی (سلمـى) یە .

٢- یەکێك بـووە لە (العشـرة المبشـرة) لەو دە کەسـەی هەر لە دونیادا پێغەمبەر ﷺ موژدەی بەهەشـتی پێداون و فەرموویـەتی: (أَبُـو بَكْرٍ فـي الْجَـنَّةِ) رواه الترمذي و أبـو داود بسـند صحـيح ، واتە: (ابوبـكر دەچێتە بەهەشـــت) . هەروەها هەندێك ئەصحابە لەسـەر دەستی ئەو موسوڵمان بوون ، وەك :(عـثـمـان بن عـفـان ، عـبدالرحمن بـن عـوف ، سـعد بـن أبـي وقاص ، الزبير بن العوام ، طلحة بن عبيداللّـه)...هتد رضي الله عنهم .

٣- تاکە ئەصحابـەیە کە خۆی و بـاوکی و دایکی و هەموو کوڕو کچەکانی موسوڵمان بوون . هەروەها خەزووری پێغەمبەر ﷺ بووە ، چونکە خاتوو (عائشــة) ی کچی (رضي اللّـه عنها) خێزانی پێغەمبـەر ﷺ بـــووە. هەروەهـا لەچـەند ئایەتێك لە قورئانی پیرۆزدا ئاماژە بە مەدحـی ئیمامی (أبوبـــكر) رضي الله عنه کراوە ، وە لەهەموو غەزایەکان بەشــــداری کردووە و خۆڕاگر بووە .

٤- زۆر ئەشکەنجە و ئازاری چەشتووە بەدەستی کافرەکان وەهەموو ماڵ و سامانی خۆی بەخت کردووە لە پێناوی پاراستن و بەرزکردنەوەی ئایینی پیرۆزی ئیسلام . پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (إِنَّ أَمَنَّ النَّاسِ عَلَيَّ فِي صُحْبَتِهِ وَمَالِهِ أَبُوبَكْرٍ...) رواه البخاري ، واتە : (تاکە کەسێك کە زۆر بەخشندەو چاك بووبێ لەگەڵمدا لە هاوڕێیەتی و لە ماڵی دا (ابوبکر)ە) رضي الله عنه .

٥- چوار خێزانی هەبوو بە درێژایی تەمەنی : (قتیلة ، ام رومان ، أسماء ، حبيبة) .

٦- سێ کوڕی هەبوو : (عبدالرحمن ، عبدالله ، محمد) .

٧- سێ کچی هەبوو : (أسماء ، عائشة ، أم کلثوم) .

٨- ئەصحابەکانی پێغەمبەر ﷺ هەموویان یەکدەنگ بوون لەسەر ئەوەی کە ئیمامی (ابوبکر) لەهەموو کەس شیاو ترو لەپێشترە بۆ خەلیفایەتی لە دوای وەفاتی پێغەمبەر ﷺ .

٩- هەندێك لە تایبەتمەندیەکانی ئیمامی (ابوبکر) رضي الله عنه :

أ- یەکەم کەس بووە لە پیاوان موسوڵمان بووە .

ب- لەژیانی دا سوجدەی بۆ بت نەبردووە .

جـ- هاوڕێی پێغەمبەر ﷺ بووە لە (هجرة) و لە ئەشکەوتی (ثَوْر) .

د- بە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ پێش نوێژی بۆ موسوڵمانان کردووەو

پێغەمبەریش ﷺ نوێژی لەدوادا کردووە .

هـ- بە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ هەرچی دەرگا هەیە کە بۆ هاتوچۆی نوێژ لەمزگەوتدا کرابوونەوە هەمووی داخران جگە لە دەرگای ئیمامی (ابوبکر) ﵁ .

و- خۆڕاگر بووە لەکاتی وەفاتی پێغەمبەر ﷺ .

ز- جەنگی دژی هەڵگەڕاوەکان و زەکات نەدەرەکان کردو فەرمووی: چۆن دەبێ دینی ئیسلام کزو لاواز بێ منیش زیندوو بم .

ح- قورئانی کۆکردەوە .

ط- لەهەموو ئەصحابەکان ﵃ زاناتر بووە لە قورئان و سوننەت .

ی- بەڕەحم ترین کەس بووە ، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (أَرْحَمُ أُمَّتِي بِأُمَّتِي أَبُو بَكْرٍ..) رواه أحمد و الترمذي و ابن ماجه ، واته: (بەڕەحمترین کەس لەناو ئوممەتەکەمدا بۆ ئوممەتم (ابوبکر) ە).

١٠- ماوەی فەرمانڕەوایی (٢) ساڵ و (٣) مانگ و (١٠) ڕۆژ بووە ، لە تەمەنی (٦٣) ساڵی دا ، لە ساڵی (١٣) ی کۆچی وەفاتی کرد و لە تەنیشت پێغەمبەر ﷺ نێژرا .

هەندێك فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ لەسەر گەورەیی و ڕێزداری ئیمامی (ابوبکر) ﵁ :

١- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (عَلَيْكُمْ بِسُنَّتِي وَسُنَّةِ الْخُلَفَاءِ الرَّاشِدِينَ

الْمَهْدِيِّينَ مِنْ بَعْدِي) رواه ابو داود والترمذي بسند صحيح ، واته : (ئێوە شوێن ڕێبازی من و ڕێبازی هەر چوار خەلیفەکانی دوای من بکەون کە لەسەر ڕێگای ڕاستن و شارەزای ئایینی ئیسلامن) .

٢ - (عَنْ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّهُ سَأَلَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَيُّ النَّاسِ أَحَبُّ إِلَيْكَ؟ قَالَ: عَائِشَةُ ، فَقُلْتُ: مِنَ الرِّجَالِ؟ قَالَ: أَبُوهَا قُلْتُ : ثُمَّ مَنْ ؟ قَالَ :ثُمَّ عُمَرُ بْنُ الخَطَّابِ) رواه البخاري ومسلم ، واته : (عەمر رضي الله عنه پرسیاری لە پێغەمبەر ﷺ کرد خۆشەویسترین کەس لەلای تۆ کێ یە؟ فەرمووی (عائشة) ، وتم لە پیاوان؟ فەرمووی باوکی ، واتە (ابوبکر)، وتم لە پاشان کێ؟ فەرمووی : لە پاشان (عمر) ی کوڕی (الخطّاب) .

٣- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (مَا لِأَحَدٍ عِنْدَنا يَدٌ إِلَّا وَقَدْ كَافَأْنَاهُ مَا خَلا أَبَا بَكْرٍ فَإِنَّ لَهُ عِنْدَنا يَدًا يُكَافِئُهُ اللَّهُ بِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ) رواه أحمد والترمذي بسند حسن، واته : (هەر کەسێك چاکەی لەگەڵ کردبین ئێمە پاداشتمان داوەتەوە تەنها (ابوبکر) نەبێ ، چاکەی وای لەگەڵمان کردووە هەر خودا بەخۆی لە ڕۆژی دواییدا پاداشتی ئەو چاکەیەی دەداتەوە) .

٤ – پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي إِلَيْكُمْ ، فَقُلْتُمْ: كَذَبْتَ ، وَقَالَ أَبُوبَكْرٍ: صَدَقَ ، وَوَاسَانِي بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ ، فَهَلْ أَنتُمْ تَارِكُو لِي صَاحِبِي ؟) مَرَّتَيْنِ فَمَا أُوذِيَ بَعْدَهَا . رواه البخاري ، واته : (بێگومان

خوای گەورە منی کرد بە پێغەمبەر و ڕەوانەی کردم بۆ لاتان ، ئێوە وتتان درۆ دەکەی ، ئەبو بەکر وتی : ڕاست دەکات ، بەسەر و ماڵی خۆی دڵنەوایی و پشتگیری کردم ، ئینجا دووجار فەرمووی : ئایا ئێوە واز لە ئازاردانی ئەم هاوڕێیەم ناهێنن لەبەر خاتری من؟) پاش ئەمە هەرگیز ئیمامی (ابوبکر) رضي الله عنه ئازار نەدراوە ، چونکە هاوەڵان تێگەیشتن هیچ کەس هاوشانی ئەو نیە) .

٥- ئیمامی (ابوبکر) رضي الله عنه لەهەموو دەرگاکانی بەهەشت بانگ دەکرێت . ڕۆژێکیان ئیمامی (ابوبکر) رضي الله عنه فەرمووی: ئەی پێغەمبەری خوا ﷺ کەس هەیە لەهەموو دەرگاکانی بەهەشت بانگ بکرێت؟ پێغەمبەر ﷺ فەرمووی : (نَعَمْ ، وَأَرجُو أَنْ تَكُونَ مِنْهُم يا أَبَابَكْرٍ) رواه البخاري ، واتە : (بەڵێ ، هیوام وایە تۆ یەکێك بیت لەوانە ئەی ئەبوبەکر) .

٦- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (أَنتَ صاحِبِي عَلَى الْحَوْضِ، وَصاحِبِي فِي الْغارِ) رواه أحمد و الطبراني و الحاكم و الترمذي بسند صحيح ، واتە : (تۆ (ئەی ئەبو بەکر) هاوڕێی منی لەسەر حەوزی کەوسەر ، هەروەك هاوڕێم بووی لە ئەشکەوتی (ثَوْر)) .

٧- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (إنَّكَ يَا أَبَا بَكْرٍ أَوَّلُ مَنْ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ مِنْ أُمَّتِي) رواه أبو داود وأحمد والحاكم وصححه ، واتە : (بەڕاستی تۆ ئەی (أبوبکر) یەکەم کەسی لە ئوممەتم دەچیتە بەهەشت) .

ئیمام (ابن حجر الهیتمي) لە کتێبی (الصواعق المحرقة) زیاتر لە (١٠٠) سەد فەرموودەی پێغەمبەری ﷺ هێناوەتەوە لەسەر گەورەیی و ڕێزداری ئیمامی (أبوبکر) رضي الله عنه .

ئینجا بزانە: ئیمامی (النووی) دەفەرموێ : (أهل السنة) یەکدەنگن کە ئیمامی (ابوبکر) لەهەموو ئەصحابەکان گەورەترە. (شرح صحیح مسلم) ب ١٥، ل ١٤٤.

خەلیفەی دووەم (عُمَرُ بْنُ الْخَطّابِ) رضي الله عنه

١- ناوی (عمر) ی كوڕی (الخطّاب) ی قوڕەیشی یە ، (١٣) ساڵ پاش ڕووداوی (عام الفيل) لە شاری مەككە لە دایك بووە ، ناوی دایكی (حَنْتَمَة) یە نازناوی (الفاروق) ـە ، واتە: جیاكەرەوە لەنێوان حەق و ناحەق ، ناسراو بە (أبُوحَفْص) .

٢- یەكێك بووە لە (العشرة المبشرة) لەو دە كەسەی هەر لە دونیادا پێغەمبەر ﷺ موژدەی بەهەشتی پێداون و فەرموویەتی (عُمَرُ فِي الْجَنَّةِ) رواه الترمذي وأبو داود بسند صحيح ، واتە: (عومەر) دەچێتە بەهەشت. هەروەها ئەصحابەكان رضي الله عنهم هەموویان یەكدەنگ بوون لەسەر ئەوەی كە ئیمامی (عمر) رضي الله عنه لە هەموو كەس شیاوترو لەپێشترە بۆ خەلیفایەتی لەدوای ئیمامی (ابوبكر) رضي الله عنه .

٣- لەدوای ئیمامی (ابوبكر) رضي الله عنه لە هەموو ئەصحابەكان خۆشەویستتر بووە لای پێغەمبەر ﷺ ، هەروەها خەزووری پێغەمبەر ﷺ بووە ، چونكە (حفصة) ی كچی (رضي اللّه عنها) خێزانی پێغەمبەر ﷺ بووە .

٤- مرۆڤێكی ئازا و دانا و تێگەیشتوو بوو، تەنانەت لە سەردەمی پێش ئیسلامەتیشدا دادوەری لە نێوان عەرەبەكاندا دەكرد لەگێرەوكێشەكاندا هەروەها لەسەردەمی ئیسلامەتی دا خاوەن بڕیار بوو، لەهەموو غەزایەكاندا بەشداری كردووەو خۆڕاگر بووە .

٥- حەوت خێزانی هەبووە بە درێژایی تەمەنی : (زینب ، ملیكة ، قُرَیبة ، ام حكیم ، جمیلة ، عاتكة ، أم كلثوم) .

٦- نۆ كوڕی هەبوو: ((زید)ی گەورە ، (زید)ی بچووك ، عاصم ، عبدالله ، (عبدالرحمن) ـی گەورە ، (عبدالرحمن) ـی ناوەنجی ، (عبدالرحمن) ـی بچووك ، عبیدالله ، عیاض) .

چوار كچی هەبوو: (حفصة ، رقیة ، زینب ، فاطمة) .

٧- هەندێك لە وتە بەنرخەكانی ئیمامی (عمر) رضي الله عنه :

أ- خۆتان لە (شەریعەتی ئیسلام) شارەزا بكەن پێش ئەوەی بكرێنە گەورە ، چونكە هەر كەسێك (شەرع) بزانێ و گەلەكەی خۆی بیكاتە گەورە ، دەبێتە هۆی ژیانێكی خۆش بۆخۆیی و بۆ ئەوان .

ب- ئێمە لەپێش ئیسلام گەلێكی زەلیل و بێ ڕێز بوین ، خوای گەورە بەهۆی ئایینی پیرۆزی ئیسلام گەورەو ڕێزداری كردین ، ئەگەر بمانەوێ بەجگە لەئیسلام سەربەرز بین ، ئەوا خوای گەورە زەلیل و سەر شۆڕمان دەكات .

جـ- چۆن ئێوە ئەم خەڵكەتان كردۆتە كۆیلەی خۆتان ، لەكاتێكدا ئەوان بە ئازادی لەدایك بوون .

د- خوای گەورە بۆ هەر كارێك دەرگایەكی ڕەحمەتی لە بەندەكانی خۆی كردۆتەوە ، بۆئەو دەرگایەش كلیلێكی داناوە .

هـ- لەهەمووکەس نەزانتر ئەو کەسەیە لەبەر ڕەزامەندی خەڵك واز لە ڕەزامەندی خوا بێنێت .

و- باشترین هۆکاری ڕزگاری مرۆڤ لە ڕۆژی قیامەتدا سەبرو خۆڕاگریە لەسەر ڕووداوەکان .

ز- مرۆڤی ئاقڵ وژیر ئەو کەسەیە کەڕۆژی ڕابردووی خۆی بکاتە وانەو پەندی ئەمڕۆی .

ح- لەهەمووکەس ئاقڵ و ژیرتر ئەوکەسەیە کە عوزرو بیانووی خەڵکی قەبووڵ بکات .

ط- ئێش و ژانی زمانی مرۆڤ بەئێشترە لە ئێش و ئازاری سەری تیرەکان .

ی- تەنیایی باشترە لە هاوڕێیەتی کردنی هاوەڵی خراپ .

٨- هەندێك لە تایبەتمەندیەکانی ئیمامی (عمر) رضي الله عنه :

أ- زیاترلە بیست شوێن لە قورئاندا لەسەر بۆچوونی ئیمامی (عمر) رضي الله عنه ئایەت دابەزیوە .

ب- دەرگایەك بوو لەپێش ئاژاوەو فیتنە ، واتە: هەتا ئیمامی (عمر) رضي الله عنه مابوو هیچ کەس نەیدەوێرا ئاژاوە بنێتەوە .

ج- شەیتان لە ئیمامی (عمر) رضي الله عنه دەترسا ، پێغەمبەر صلى الله عليه وسلم فەرموویەتی: (إِنَّ الشَّيطَانَ لَيَخَافُ مِنْكَ يَا عُمَرُ) رواه الترمذي بسند

صحيح ، واتە: (بەڕاستی شەیتان لەتۆ دەترسێ ئەی عومەر) .

د- زۆر توندبوو لەسەر حەق و ڕاستی و دینی خودا ، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (أَشَدُّهُمْ فِي دِينِ اللَّهِ عُمَرُ) رواه أحمد والترمذي وابن ماجه ، واتە: (توندترینی ئوممەتم لەسەر دینی خودا عومەرە) .

هـ- لەکاتی (هجرة) دا بەئاشکرا کۆچی کرد بۆ شاری مەدینە .

و- پێغەمبەر ﷺ دوعای شەهیدی بۆکردووەو فەرموویەتی (... وَمُتْ شَهِيداً) رواه أحمد وابن حبان ، واتە: بمرە بە شەهیدی . (لە دواییدا شەهیدیش بوو) .

٩- لەسەردەمی ئیمامی (عمر) رضي الله عنه دەوڵەتی ئیسلامی زۆر پەرەی سەندو ڕووبەرێکی فراوانی گرتەوە لە ڕزگارکردنی وڵاتان ، لە شام و میصر و لیبیا و عێراق و ڕۆژهەلات . ڕووداوی زۆر گرنگ لە خەلافەتی ئیمامی (عمر) رضي الله عنه ڕوویانداوە ، وەك ١- جەنگی (القادسية) لە ساڵی (١٤) ی کۆچی . ٢- فەتح کردنی (بيت المقدس) لە ساڵی (١٦) ی کۆچی . ٣- جەنگی (نهاوند) لە ساڵی (٢١) ی کۆچی . هتد...

١٠- ماوەی فەرمانڕەوایی (١٠) ساڵ و (٦) مانگ و (٤) ڕۆژ بوو ، لە تەمەنی (٦٣) ساڵی دا بەدەستی (أَبُو لُؤْلُؤَة) ی ئاگرپەرست لەساڵی (٢٣) ی کۆچی شەهید کرا ، لەتەنیشت پێغەمبەر ﷺ و ئیمامی (ابوبكر) رضي الله عنه نێژرا .

هەندێك فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ لەسەر گەورەیی و ڕێزداری ئیمامی (عُمَر) رضي الله عنه :

١ - پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (لَقَدْ كَانَ فِيمَا قَبْلَكُمْ مِنَ الأُمَمِ مُحَدَّثُونَ ، فَإِن يَكُ فِي أُمَّتِي أَحَدٌ فَإِنَّهُ عُمَرُ) رواه البخاري ومسلم ، واتە: (بێگومان لە ئوممەتەکانی پێش ئێوەدا خەڵكانێك هەبوون ئیلهامیان پێدرابوو حەق و ڕاستی خرابووە سەر زمانیان ، جا ئەگەر لە ئوممەتی من یەكێك هەبێ ئەوە عومەرە) .

٢ - پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (إقْتَدُوا بِاللَّذَيْنِ مِنْ بَعدِي أبي بَكرٍ وَعُمَرَ) رواه أحمد والحاكم وصححه الطبراني وابن ماجه والترمذي وحسنه ، واتە: (ئێوە شوێن هەردوو جێنشینەکەی دوای من بکەون کە ئەبوبەکرو عومەرن) .

٣ - پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (إنَّ اللَّهَ جَعَلَ الْحَقَّ عَلَى لِسَانِ عُمَرَ وَقَلْبِهِ) رواه أحمد وابن حبّان و الحاكم وأبو داود والترمذي بسند حسن صحيح ، واتە: (بەڕاستی خوای گەورە ڕاستی داناوەتە سەر دڵ و زمانی عومەر) .

٤ - پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (لَوْ كَانَ بَعْدِي نَبِيٌّ لَكَانَ عُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ) رواه أحمد والحاكم والطبراني والترمذي بسند حسن ، واتە: (ئەگەر لەدوای من پێغەمبەرێك هەبوایە ئەوە عومەر

دەبوو بە پێغەمبەر) .

٥- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (أَبُوبَكرٍ وَعُمَرُ سَيِّدَا كُهُولِ أَهْلِ الْجَنَّةِ مِنَ الأَوَّلِينَ وَالآخِرِينَ إلّا النَّبِيِّينَ وَالْمُرْسَلِينَ) رواه أحمد وابن ماجه والحاكم والترمذي بسند حسن ، واتە: (ئەبوبەكر و عومەر گەورەو سەرداری جوامێرەكانی ئەهلی بەهەشتن لەسەرەتاوە تا كۆتایی خەڵك جگە لە پێغەمبەران) .

خەلیفەی سێیەم (عُثمانُ بْنُ عَفّانٍ) رضي الله عنه

١- ناوی (عثمان) ی کوڕی (عَفّان) ی قوڕەیشی یە ، (٦) ساڵ پاش ڕووداوی (عام الفیل) لەشاری مەککە لەدایك بووە ، ناسراو بە (أبو عبدالله) ، ناوی دایکی (أروى) یە ، ناوی داپیری (ام حکیم) ـە ، کە دەکاتە پلکی پێغەمبەر ﷺ .

٢- نازناوی (ذو النّورین)ە ، واتە: خاوەن دوو نوور ، چونکە (رقیة) ی کچی پێغەمبەر ﷺ خێزانی بوو ، کە وەفاتی کرد (ام کلثوم) ی لێ مارەکرد ، کە ئەویش وەفاتی کرد پێغەمبەر ﷺ فەرمووی ئەگەر کچی سێیەمم هەبوایە لێم مارە دەکرد ، وە فەرمووی بەفەرمانی خودا ئەم کچانەم لێ مارە کردووە .

٣- یەکێکە لە (العشرة المبشرة) لەو دەکەسەی کە هەر لەدونیادا پێغەمبەر ﷺ موژدەی بەهەشتی پێداون و فەرموویەتی: (عُثمَانُ فِي الْجَنَّةِ) رواه الترمذي وأبو داود بسند صحیح ، واتە: (عثمان) رضي الله عنه دەچێتە بەهەشت . هەروەها ئەصحابەکان رضي الله عنهم هەموویان یەکدەنگ بوون لەسەر ئەوەی کە ئیمامی (عثمان) رضي الله عنه لە هەموو کەس شیاوترو لەپێشترە بۆ خەلیفایەتی لەدوای ئیمامی (عمر) رضي الله عنه .

٤- لەهەموو غەزایەکاندا بەشداری کردووە جگە لە غەزای (بدر) بە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ ماوە لەبەر ئەوەی (رقیة)ی خێزانی نەخۆش بوو ،

هەروەها لە غەزای (ذات الرقاع و غطفان) بە فەرمانی پێغەمبەر ﷺ بە سەرپەرشتکاری مایەوە لە مەدینە .

٥ - هەشت خێزانی هەبووە بەدرێژایی تەمەنی: (رقیة ، ام کلثوم ، فاختة ، ام عمرو ، فاطمة ، ام البنین ، رملة ، نائلة) .

٦ - دە کوڕی هەبوو: (عبدالله ، (عبدالله) ی بچووك ، خالد ، أبان ، عَمرو ، الولید ، سعید ، عبدالملك ، عُمر ، عنبسه).

٧ - حەوت کچی هەبوو: (مریم ، ام سعید ، عائشه ، ام ابان ، ام عَمرو ، (مریم) ی دووەم ، ام البنین)

٨- هەندێك لە تایبەتمەندیەکانی ئیمامی (عثمان) ﵁ :

أ- لەژیانی دا سوجدەی بۆ بت نەبردووە .

ب- جگە لەئیمامی (عثمان) ﵁ هیچ کەسێك نیە دوو کچی پێغەمبەرێکی هێنابێ، لە زەمانی حەزرەتی (آدم) ﷺ تا کۆتایی دونیا .

جـ- دوو جار (هجرة) ی کردووە ، یەکەم جار بۆ (حبشة) ، دووەم جار بۆ (مدینة) ، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی (عثمان) ﵁ یەکەم کەسە بەخاو خێزانی کۆچی کرد بۆ (حبشة) .

د- قورئانی کۆکردەوە (لەسەر یەك شێوە خوێندن) .

هـ- هەردوو مزگەوتی گەورەکرد (ماڵی خودا (المسجد الحرام) و مزگەوتی پێغەمبەر ﷺ) .

و- زۆر بەشەرم و حەیا بووە ، پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (أَصْدَقُهُمْ حَيَاءً عُثْمَانُ) رواه أحمد والترمذي وابن ماجه ، واتە: (بەشەرم و حەیاترینی ئوممەتم (عثمان) ـە) رضي الله عنه.

ز- هەموو حەفتەیەك بەندەیەكی ئازاد دەكرد .

٩- زۆرترینی ڕزگارکردنی ولآتان لەسەردەمی ئیمامی (عثمان) رضي الله عنه بوو لەهەموو لایەك ڕزگارکردنی ولآتان دەستی پێکرد ، هەروەها یەكەم جاربوو ڕێگەی دا جەنگی دەریایی بكرێ .

١٠- ماوەی فەرمانڕەوایی (١٢) ساڵ (١٢) ڕۆژی کەم بوو ، لەتەمەنی (٨٢) ساڵی دا ، لە ساڵی (٣٥) ی کۆچی لەماڵی خۆی کە بەڕۆژوو بوو ، لەکاتی قورئان خوێندن بەدەستی چەند کەسێکی ئاژاوەچی بەستەم لێکراوی شەهید کراو لە (بقیع) نێژرا .

هەندێك فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ لەسەرگەورەیی و ڕێزداری ئیمامی (عثمان) رضي الله عنه :

١- ڕۆژێك پێغەمبەر ﷺ و ئیمامی (ابوبکر و عمر و عثمان) رضي الله عنهم چوونە سەر چیای (أُحُد) ، چیای (أُحُد) لە خۆشیان هاتە لەرزین ، پێغەمبەر ﷺ پێی لێداو فەرمووی : (أُسْكُنْ أُحُدُ فَلَيْسَ عَلَيْكَ إِلَّا نَبِيٌّ وَصِدِّيقٌ وَشَهِيدَانِ) رواه البخاري ، واتە: (ڕاوەستە ئەی ئوحود ، تەنها پێغەمبەرێك و ڕاستگۆیەك و دوو شەهیدت لەسەرە) .

٢- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (أَلا أَسْتَحْيِي مِنْ رَجُلٍ تَسْتَحْيِي مِنْهُ الْمَلائِكَةُ) رواه مسلم ، واتە : (چۆن شەرم لە پیاوێك نەكەم كە فریشتەكان شەرمی لیّ دەكەن) .

٣- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (مَنْ جَهَّزَ جَيْشَ الْعُسْرَةِ فَلَهُ الْجَنَّةُ) ، فَجَهَّزَهُ عُثمانُ ، رواه البخاري ، واتە : (هەركەسێك سوپای تەنگانە (سوپای تەبووك) ئامادە بكات بەهەشت بۆ ئەوە ، ئیمامی (عثمان) رضي الله عنه سوپایەكەی ئامادە كرد) .

٤- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (مَنْ حَفَرَ بِئْرَ رُومَةَ فَلَهُ الْجَنَّةُ) فَحَفَرَهُ عُثمانُ ، رواه البخاري ، واتە: (هەركەسێك بیری (رومة) هەڵبكەنێ بەهەشت بۆ ئەوە ، ئیمامی (عثمان) رضي الله عنه بیری (رومة) ی كڕی و زیاتری هەڵكەندو كردیە خێر) .

٥- ئیمامی (عثمان) رضي الله عنه لە غەزای (تبوك) زۆری بەخشی لە ئەسپ و وشتر، لە پاشان هات (١٠٠٠) هەزار دیناری واتە: (هەزار میسقاڵ زێڕی) خستە ناو كۆشی پێغەمبەر ﷺ ، پێغەمبەریش ﷺ ئەم دیوو ئەودیوی بە پارەكە دەكردو فەرمووی : (مَا ضَرَّ عُثمَانَ مَا عَمِلَ بَعْدَ اليَومِ) مَرَّتين ، رواه احمد والبيهقي والترمذي والحاكم وصححه، واتە: (پێغەمبەر ﷺ دووجار فەرمووی : زیان لە (عثمان) نادا هەر كردەوەیەكی لەمەودوا بیكا) .

خەلیفەی چوارەم (عَليُّ بْنُ أبي طالِبٍ)

١- ناوی (علي) کوڕی (أبـي طالب) ی قورەیشـی یە (١٠) سـاڵ پێش هاتنی ئایینی پیرۆزی ئیسـلام لە شـاری مەککە لەناو (کعبـة) لـەدایك بـووە ، نازنـاوی (أمير المؤمنين)ـە ، ناسـراویـە (أبـو الحسـن) و (ابو التراب) ، ناوی دایکی (فاطمة) ی کچی (أسد)ە .

٢- یەکێك بـووە لە (العشـرة المبشرة) لەو دە کەسـەی کە هەر لە دونیادا پێغەمبەر ﷺ موژدەی بەهەشـتی پێداون و فەرموویەتی (عَليٌّ فِي الْجَنَّةِ) رواه الترمذي و ابـو داود بسـند صحـيح ، واتە: (عەلی) دەچێتە بەهەشت. هەروەها ئەصحابــەکان هەموویان یەکدەنگ بــوون لەســــەر ئەوەی کە ئیمامی عەلی رضي الله عنه لە هەموو کەس شـیاوترو لەپێشـترە بـۆ خەلیفایەتی لەدوای ئیمامی (عثمان) رضي الله عنه .

٣- لەهەموو غەزایەکان بەشداری کردووەو خۆڕاگر بووە ، جگە لە غــەزای (تبــوك) بــەفەرمانی پێغەمبــەر ﷺ لە شــاری (مدينة) ماوە بـــۆ سەرپەرشتی لە خاو خێزانی خۆی و پێغەمبەر ﷺ .

٤- ســـێ بـراو دوو خـوشـکی هــەبوو: (طـالب ، عَقـيـل ، جَعْفـر)، ((فاخـتة) أم هانيء ، جُمانة).

٥- نــۆ خێـزانی هەبـــووە بـــە درێژایی تـەمەنی: (فـاطمة ، خـولـة ، لـیلی، ام البنين ، أسماء ، الصهباء ، أمامة ، ام سعيد ، مُحَيّاة) .

٦- چوارده كوڕی هەبــوو: (الحســـن ، الحســـین ، (محمد)ی گەورە ، عبـیدالله ، أبوبـكر ، (العبــاس) ـی گەورە ، عثمان ، (جعفر) ی گەورە ، عبدالله ، یحیـی ، عـــون ، (عمر) ی گـــەورە ، (محمد) ی ناوەنـدی ، (محمد) ی بچووك) .

٧- نۆزده كچی هەبـــوو : ((زینب) ـی گەورە ، (أم كلثوم) ـی گەورە ، رقـــیة ، أم الحســـن ، (رملة) ی گەورە ، أم هانئ ، میمونة ، (زینب) ـی بـــچووك ، (رملة) ی بـــچووك ، (أم كلثوم) ـی بـــچووك ، فاطمة ، أمامة ، خدیجة ، أم الكرام ، أم ســـلمة ، أم جعفر ، جمانة ، نفیســـة ، كچێكی تری بەمنداڵی مردووە (ناوی نەزانراوە) .

٨- هەندێك لە تایبەتمەندیەكانی ئیمامی (علی) رضي الله عنه :

أ- یەكەم كەس بوو لە منداڵان موسوڵمان بووە .

ب- لەژیانی دا ســوجدەی بۆ بــت نەبــردووە .

جـ- یەكێك لە گەورەترین ئافرەتی دونیا كە (فاطمة) ی كچی پێغەمبـــەرە ﷺ خێزانی بووە .

د- یەكێكە لە (أهل البیت) ، چونكە ئامۆزای پێغەمبەر ﷺ بووە .

هـ- خۆی فیدای پێغەمبـــەر ﷺ كردووە لە شـــەوی (هجرة) ، لە جێگای پێغەمبەردا ﷺ نوستووە ، كە بەیەكەم گیانفیدا دادەنرێت لە ئیسلام .

و- شارەزاترین كەس بووە لە دادوەری ، پێغـــمبـەر ﷺ فەرموویەتـــی:

(اللَّهُمَّ ثَبِّتْ لِسَانَهُ، وَاهْدِ قَلْبَهُ) رواه أحمد والحاكم وصححه ، واتە: (خوایە زمانی دامەزراو بکەو دڵی شارەزا بکە) ، ئیمامی عەلی فەرموویەتی: هەر دادوەریەکم کردبێ لێی دوو دڵ نەبوومە .

٩- هەندێك لە وتە بەنرخەکانی ئیمامی عەلی رضي الله عنه :

أ- هیچ سەرمایەیەك لە عەقڵ چاکتر نیە ،گەورەترین هەژاری نەفامی یە .

ب- چۆن حەز ناکەی ستەمت لێ بکرێت ، ستەمیش لەخەڵك مەکە .

جـ- بێ شەرمی سەرچاوەی هەموو خراپەیەکە .

د- هەژاری باشترە لە زەلیلی .

هـ- ئارام گرتن کلیلی شادومانی یە .

و- بەرهەمی قەناعەت ئاسوودەییە .

ز- ئامۆژگاری کردن لەناو خەڵك شکاندنەوەیە .

ح- ئامێری سەرکەوتن سینگ فراوانی یە .

ط-پاش ملە باس کردن چەکی بێ توانایە .

ی- خێرو چاکە کردن دەرمانێکی سوودبەخشە.

١٠- ماوەی فەرمانڕەوایی (٤) ساڵ و (٩) مانگ و (٣) ڕۆژ بوو، لە تەمەنی (٦٣) ساڵی دا لە (٢١) ی ڕەمەزانی ساڵی (٤٠) ی کۆچی بەدەستی پیاوێکی (خوارج) کە ناوی (عبدالرحمن بن ملجم) بوو شەهیدکرا ، لە کوفە لە (دار الإمارة) نێژرا .

هەندێك فەرموودەی پێغەمبەر ﷺ لەسەر گەورەیی و ڕێزداری ئیمامی (علی) رضي الله عنه :

١ - لەڕۆژی غەزای خەیبەر پێغەمبەر ﷺ فەرمووی: (لَأُعْطِيَنَّ هذِهِ الرَّايَةَ غَداً رَجُلاً يَفْتَحُ اللّهُ عَلَى يَدَيْهِ ، يُحِبُّ اللّهَ وَرَسُولَهُ ، وَيُحِبُّهُ اللّهُ وَرَسُولُهُ) رواه البخاري ومسلم ، واته: (ئەم ئاڵایە سبەینێ دەدەمە دەست پیاوێك خوای گەورە لەسەر دەستی ئەودا خەیبەر فەتح دەكا، ئەم پیاوە خواو پێغەمبەری خۆش دەوێت و خواو پێغەمبەریش ئەویان خۆش دەوێت) . كە سبەینێ داهات پێغەمبەر ﷺ ئاڵایەكەی دایە دەست ئیمامی عەلی رضي الله عنه و، خەیبەر فەتح كرا .

٢ - پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (أَمَا تَرْضَى أَنْ تَكُونَ مِنّي بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى؟ غَيْرَ أَنَّهُ لا نَبِيَّ بَعْدِي) رواه البخاري و مسلم ، واته: (ئایا ڕازی نابی پلەو پایەت لای من وەك پلەو پایەی هارون بێت لای موسى؟ بەڵام پاش من هیچ پێغەمبەرێك نیە) .

٣ - ئیمامی (علی) رضي الله عنه سوێند دەخواو دەفەرموێ: (إِنَّهُ لَعَهْدُ النَّبِيِّ الأُمِّيِّ إِلَيَّ أَلاّ يُحِبَّنِي إِلاّ مُؤْمِنٌ وَلا يُبْغِضَنِي إِلاّ مُنَافِقٌ) رواه مسلم ، واته: (ئەمە بەڵێن و فەرموودەی پێغەمبەری خوایە ﷺ بۆ من ، تەنها بڕوادار منی خۆش دەوێت و تەنها (منافق) دوو ڕوو ڕقی لێم دەبێتەوە)

٤ - پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی: (مَنْ آذَى عَلِيًّا فَقَدْ آذَانِي) حديث

صحيح رواه أحمد وابـن حبـان والحاكم والطبراني ، واتە : (هەر کەسێك ئازاری عەلی بدات ئەوە بەڕاستی ئازاری منی داوە) .

٥- پێغەمبەر ﷺ فەرموویەتی : (أَنتَ مِنِّي وَأَنا مِنْكَ) رواه البخاري ، واتە : (تۆ (ئەی عەلی) کەس و کارو خۆشەویستی منی ، منیش کەس و کارو خۆشەویستی تۆم) .

اللّهُمَّ إنّا نُشْهِدُكَ عَلى حُبِّ جَميعِ الْخُلَفاءِ الرّاشِدِينَ وسَائِرِ صَحابَةِ نَبِيِّكَ أجْمَعِينَ، وَصَلّى اللّهُ وَسَلَّمَ عَلى سَيِّدنا مُحَمَّدٍ وَعَلى آلِهِ وَصَحْبِهِ أجْمَعِينَ .

کۆتایی

سەرچاوەكان

١- (شرح صحيح مسلم) ، دانراوی (الامام النووي) ، چاپی هەژدەهەم ، (١٤٣١) ی كۆچی .

٢- (فتح الباري شرح صحيح البخاري) ، دانراوی (الحافظ ابن حجر العسقلاني) ، چاپی چوارەم (١٤٣٢) ی كۆچی .

٣- (الصواعق المحرقة في الرد على أهل البدع والزندقة) ، دانراوی ئیمام (ابن حجر الهيتمي) ، چاپی ساڵی (١٤٢٨) ی كۆچی .

٤- (فتح المبين شرح الأربعين النووية) ، دانراوی ئیمام (ابن حجر الهيتمي) ، چاپی ساڵی (١٩٧٨) ز .

٥- (إلقام الحجر لمن زكّى سابّ ابي بكر وعمر) ، دانراوی (الامام الحافظ جلال الدين السيوطي) ، چاپی یەكەم ، ساڵی (١٤٢٨) ی كۆچی .

٦- (صَبُّ العذاب على من سَبَّ الأصحاب) ، دانراوی (العلامة: محمود شكري الألوسي) ، چاپی یەكەم ، ساڵی (١٤٢٨) ی كۆچی .

٧- (الفتح المبين في فضائل الخلفاء الراشدين) ، دانراوی (السيد أحمد بن زيني دحلان) ، تحقيق: (د. ربيع بن صادق دحلان) ، چاپی ساڵی (١٤٢٦) ی كۆچی .

٨- (صحاح الأحاديث فيما اتفق عليه أهل الحديث) ، دانراوی (الشيخ ضياء الدين المقدسي ـ الشيخ شمس الدين المقدسي ـ ابو السعادات

المقدســـي) ، تحقـــيق: (د. حمزة أحمد الزين) ، چاپی یەکەم ، ســـاڵی (٢٠٠٩) ز.

٩- (تأريخ الخلفاء) ، دانراوی (الامام الحافظ جلال الدين السيوطي) .

١٠- (الخلفاء الراشدون) ، دانراوی (د.مصطفى مراد) .

١١- (الخلفاء الراشدون) ، دانراوی (د.علي محمد الصلابي) .

١٢- (الخلفاء الراشدون) ، دانراوی (د. عادل علي – د. أحمد عثمان) .

١٣- هەندێ سەرچاوەی تر .

ناوەڕۆك

وصلّى الله على سيدنا محمد و على اله وصحبه اجمعين

بەرهەمەکان :

١- پێغەمبەری خۆت محمد ﷺ بناسە .

٢- چۆنیەتی نوێژکردن .

٣- هاوەڵان وخەلیفەکانی ڕاشیدین بناسە ﷺ .

تابەرهەمێکی تر بەخواتان دەسپێرم

مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ

